

PRAENOTIONES.

5. *Descriptio Logicae.* — Ex notionibus in Introductione traditis perspicuum est ad Logicam pertinere ut declaret et vindicet mentem humanam, dum secundum certas leges dirigat operationes suas, haud imparem esse veritati cum certitudine assequendae, factis nempe et causis vere attingendis. — Itaque duplex est Logicae munus :

1. Subjiciendae sunt analysi operationes quibus mens humana veritatem investigat, argumentisque fulcit, atque alias ex aliis veritatibus educit; stabiliendae sunt leges quibus istae operationes, ut recte fiant, regi oportet.

2. Ejus munus etiam est demonstrare contra Scepticos mentem humanam esse capacem veritatis cum certitudine assequendae; ejus partes sunt tradere criteria quibus verum a falso cum omnimoda certitudine dijudicetur, aperire fontes e quibus elementa cognitionum certarum hauriantur, demum indigitare media quibus hae notitiae amplificentur et in aedificium scientificum exstruantur.

Ex his colliguntur definitio et divisio Logicae.

6. *Definitio Logicae.* Logica (rationalis, a λογος) definiri potest institutio rationis ad veritatem attingendam. Mens autem in hunc finem dirigitur normis seu regulis quibusdam. Inde Logica etiam definitur: *complexus regularum quibus reguntur mentis operationes in assecutionem veritatis*; aut cum S. Thoma: *scientia directiva ipsius actus rationis, per quam scilicet homo in ipso actu rationis ordinate, et faciliter, et sine errore procedat* (1).

Ex hoc eruuntur finis Logicae, media, objectum: — a) *Finis* ejus est *mentem expeditam facere ad verum certo attingendum.*

(1) In l. 1. Poster., lect. 1.

— b) *Media* quibus utitur sunt *regulae* menti in investiganda veritate sequendae. — c) *Objectum* distinguitur duplex: a) *Materiale*, seu id circa quod versatur Logica; sunt *operationes mentis*. — β) *Formale*, seu id quod in objecto materiali respicit; est *ordo in operationibus mentis ponendus*, ut *rectae sint* h. e. conformes naturae mentis, et ut *verum certo attingant*.

7. *Quaeres utrum Logica ars sit an scientia.*

RESP. Est ars simul ac scientia, seu est *scientia practica*.

1. *Ars* est: ars enim est ordinatio rationis qua per determinata media ad debitum finem actus humani perveniunt. — Jamvero Logica ordinat operationes mentis in assecutionem veri. — Uti ars alia est utens alia, docens, sic et Logica:

a) *Ars docens* est complexio dictaminum ac praeceptorum quae modum recte perficiendi operis determinant. — Logica, ut ars docens, est complexio praeceptorum et regularum quae praefigunt modum veritatem certo assequendi.

β) *Ars utens* est habitus rationis adhibens normas acceptas, seu est facilitas acquisita dirigendi opus juxta normas praescriptas. — Logica, ut ars utens, est acquisita facilitas operationes mentis dirigendi in veritatem certo assequendam.

2. Logica est *scientia*, quia argumentis propriis probat ea quae per se evidentia non sunt, quod est proprium scientiae.

8. *Divisio Logicae.* Dupliciter Logica dividitur:

1. *Ratione principii a quo procedit*, dividitur in *naturalem* et *scientificam* seu *artificialem*:

a) *Naturalis* illa est quae a natura sponte procedit, seu quae *indita est cuique menti a natura*, et sufficit in rebus obviis et necessariis.

b) *Artificialis* illa est quae praeterea procedit ab accurata reflexione mentis super actus suos; est igitur Logica *naturalis magis evoluta*, et distincte explicata ope reflexionis.

2. *Ratione objecti* dividitur in *Dialecticam* et *Criticam*.

a) *Dialectica* tradit *regulas* quibus regendae sunt variae mentis operationes, *ut sint rectae*, seu conformes indoli mentis. — Vocatur etiam *Logica pura, subjectiva, formalis*.

b) *Critica* ostendit operationes, juxta *Dialecticam exactas, esse pares assequendis factis et causis factorum*. — Vocatur etiam *Logica applicata, objectiva, materialis*.

LOGICAE PARS PRIOR.

DIALECTICA.

9. I. Definitio. — *Dialectica* (*διατριβή* ^{dissona} disserere, disputare, e noto ignotum oratione patefacere) tradit regulas quibus reguntur operationes mentis. — Operatio autem mentis eo vergit ut cognitiones primo acquirat, atque ut e notis educat ignota notis implicita. Illud vero est *disserere*. *Dialectica* igitur tradit *varios modos disserendi* quibus quaeque doctrina comparatur ac continetur. Ideoque ab aliis apex disciplinarum, ab aliis disciplinarum disciplina, ab aliis ars maxima et lux omnium vocatur.

Definitur *complexio scientificè proposita regularum quibus regitur intellectus ut in suis operationibus rectum ordinem ponat*. Rectus ordo est ille qui par est ad gignendam claram notitiam rerum. — Ex modo traditis obvие colliguntur finis, objectum materiale et formale *Dialecticae*.

10. II. Partitio *Dialecticae*. — Tres sunt modi disserendi, quibus omnis cognitio comparatur : a) *Divisio*, quae omnia rerum genera et partes singulorum excurrens, totam entis confusionem explicat. — b) *Definitio*, quae cujusque naturam circumscribit, docetque quid quaeque res commune cum ceteris habeat, quid sibi proprium. — c) *Argumentatio*, quae apta ratione concludit quid cuique rei conveniat. — Tres vero hi sciendi modi praesupponunt propositiones et iudicia quorum hae signa existunt, iudicia vero praesupponant ideas, quae foetus sunt apprehensionis et per terminos significantur.

Porro ut a simplicioribus exordientes ad complexiora gradum faciamus, sequens instituetur *Dialecticae* partitio :

Capite I agetur de idea et de signo ideae seu de termino.

Capite II de iudicio, et de signo iudicii seu de propositione.

Capite III de primo modo sciendi, seu de divisione.

Capite IV de secundo modo sciendi, seu de definitione.

Capite V de tertio modo sciendi, seu de argumentatione.

CAPUT I.

DE IDEA ET DE TERMINO.

ARTICULUS I.

DE APPREHENSIONE SEU DE IDEA.

§ 1. *Notio apprehensionis et ideae.*

11. I. APPREHENSIO. Tradere notionem apprehensionis est dicere *quid sit* apprehensio. — Qua quaestione tria quaeri possunt : a) quid sit apprehensio *vi vocis* ; b) quid sit *vi rei* ; h. e. quatenus res indiget per eam ; c) quid sit *vi essentiae*, seu quatenus sit natura rei apprehensione significatae.

Porro apprehensio *vi vocis* est *actus apprehendendi, concipiendi, intus-suscipiendi*. — *Vi rei* definitur : *actus quo intellectus sibi vitaliter aliquid repraesentat*. Ut videlicet intellectus iudicare valeat Deum esse infinitum, immensum, aeternum etc., has notas prius cognoscere debet sibi eas repraesentando. Actio autem, per quam gignit sibi repraesentationem, vocatur apprehensio. — Ulterius aperire *essentiam* apprehensionis non est hujus loci, sed ad psychologiam pertinet.

12. II. IDEA SUBJECTIVA. Repraesentatio rei, mentis activitate effecta, vocatur *idea, conceptus*. Ab Aquinate definitur : *forma alicujus rei praeter ipsam rem existens in mente* (1). Definitur etiam *repraesentatio intellectualis rei alicujus*. — *Idea* vocatur *conceptus*, quia mente concipitur ; hic conceptus vocatur *subjectivus*, quia ejus essentia inhaeret subjecto h. e. menti ; dicitur etiam *formalis*, quia ei proprie inest forma conceptus (2).

(1) I. q. 15. art. 4.

(2) Sequentia plerumque ideae efformationem anteeunt : a) Objecta externa modificant sensus externos, determinantque cognitionem sensibilem facti ; b) in phantasia producuntur perfectiores rerum imagines,

Apprehensio et idea distinguuntur non realiter sed connotative. *Non realiter*, apprehendere enim est videre, apprehensio est visio; *connotative*, apprehensio enim in recto dicit actionem intellectus, in obliquo autem terminum actionis seu repraesentationem; idea vero in recto dicit repraesentationem, in obliquo actionem mentis.

13. III. IDEA OBJECTIVA. Res ipsa, seu *objectum* quod proprie et immediate per conceptum formalem et in conceptu formali concipitur et repraesentatur, seu materia circa quam versatur, ad quam terminatur intellectus vi conceptus formalis, vocatur *objectum* ideae, seu etiam *conceptus objectivus*, *idea objectiva*. — Objectum ideae duplex est: a) *Materiale* seu ipsum objectum ut est in se cum omnibus suis notis. b) *Formale* seu objectum secundum hanc praecise notam sub qua ab intellectu apprehenditur. Quidquid autem in objecto cogitatur, vocatur *nota*.

§ 2. Partitiones idearum.

Partitio idearum instituitur: 1. ratione comprehensionis notarum; 2. ratione objecti et extensionis objecti. Extenditur vero a) vel ad unum objectum, idque α) aut determinatum, β) aut indeterminatum; b) vel ad plura objecta, eaque α) aut singulatim inspecta, β) aut collective. 3. Ratione relationis ideae ad objecta, seu perfectionis in repraesentando.

I. PARTITIO IDEARUM RATIONE COMPREHENSIONIS NOTARUM.

14. *Comprehensio* ideae est *complexio notarum ideae*; mens enim potest plures paucioresve rei proprietates attingere. Ratione comprehensionis, idea vel simplex est vel composita.

quae *phantasmata* audiunt, manentque, remota sensuum perceptione.

Vis intellectiva et spiritualis animi ad phantasmata conversa, sibi efformat nobiliores rerum repraesentationes a conditionibus materiae immunes, quae vocantur species intelligibiles, ideae, conceptus. His informatus, intellectus est actu intelligens. Addendum superest intellectum ope specierum suarum multa in rebus percipere quae a sensibus et a phantasmatibus aliena sunt; sic percipit rationes ordinis, pulchritudinis, similitudinis, disparitatis, causae, effectus.

a) *Idea simplex* repraesentat *unam tantum* objecti notam quae in alias resolvi non potest. Talis est conceptus entis.

b) *Idea composita* repraesentat menti *plures objecti notas* vel notam quae in plures resolvitur. Talis est conceptus hominis seu animalis rationalis.

II. PARTITIO IDEARUM RATIONE OBJECTI REPRaesENTATI.

15. 1. Ratione objecti, idea est directa aut reflexa: *Reflexa* idea pro objecto habet *actum animae*, puta volitiones aut cogitationes. — Secus idea est *directa*.

Actus mentis quo efformatur idea reflexa, vocatur *reflexio* seu apprehensio reflexa. — Distinguitur ab *attentione*: haec enim est modus rem considerandi, in eo nempe positus quod mens *defixa manet in objecto considerando*.

16. 2. Ratione objecti, idea adhuc est abstracta vel concreta:

a) *Idea abstracta* repraesentat menti unam vel plures *formas* subjecti, non repraesentando subjectum cui hae formae insunt. Sic abstractae sunt ideae humanitatis, animalitatis, doctrinae, virtutis, coloris, magnitudinis, quae competunt Petro; hae enim ideae subjectum Petrum non repraesentant. Dicuntur *abstractae*, quia a subjecto aliquam formalitatem abstrahunt quam seorsim considerant.

Actus mentis quo efformatur idea abstracta vocatur *abstractio* seu apprehensio abstractiva.

b) *Idea concreta* repraesentat unam vel plures formalitates subjecti ut inhaerentes subjecto, seu etiam repraesentat subjectum sub aliqua formalitate. Sic concretae sunt ideae hujus hominis, hujus animalis, docti, pii, colorati, magni. Vocatur concreta quia habet modum significandi compositum.

Triplex distinguitur concretum: metaphysicum, physicum, logicum; quare triplex datur idea concreta:

a) Concretum dicitur *metaphysicum*, quando forma *intrinsicus et essentialiter* inhaeret subjecto: sic ideae Petri, hominis, animalis, sunt ideae concretorum metaphysicorum.

b) Dicitur *physicum*, quando forma connotata *intrinsicus inhaeret* subjecto, *non tamen essentialiter*. Sic idea Petri virtute praediti, est idea concreti physici.

c) Dicitur *logicum*, quando forma *non intrinsecus* inhaeret subjecto, sed per *denominationem extrinsecam* ei adscribitur. Sic idea Petri cogniti, laudati, est idea concreti logici. Petrus enim accipit eas denominationes non ob aliquam novam formam ei intrinsecus inhaerentem, sed ob aliquid extrinsecum, nempe ob cognitionem laudesve aliorum hominum. — Talia attributa dicuntur subjecto competere *denominative*.

III. PARTITIO IDEARUM RATIONE EXTENSIONIS OBJECTI.

17. Extensio seu amplitudo ideae, est ejus *capacitas plurium pauciorumve* objectorum *repraesentandorum*.

A. Ratione extensionis objecti, idea est vel *singularis* vel *universalis*, vel *particularis* vel *collectiva*.

1. Idea *singularis* repraesentat *id quod uni determinatoque individuo* convenit, proinde id quod de pluribus nec dicitur nec dici potest : tales sunt ideae Petri, Lutetiae. — Ut idea sit *singularis*, exigitur ut ejus notae complexive sumptae non nisi uni et determinato individuo conveniant. In hoc tamen complexu dari possunt notae quae seorsim consideratae multis individuis conveniunt ; sic in idea Petri reperiuntur notae entis, substantiae, viventis, animalis, intelligentis etc., quae omnibus hominibus sunt communes ; verum his notis addendae sunt aliae notae per quarum additionem conceptus evadat singularis. Hae autem notae dicuntur *individuantes*, individuant enim conceptum, efficiendo nimirum ut unum individuum determinatum significet. — Sequenti versiculo continentur :

Forma, figura, locus, tempus, stirps, patria, nomen.

2. Idea *particularis* repraesentat id quod *uni*, eique *indeterminato individuo* inest : dicitur etiam idea *universalis* coarctata ad unum subjectum idque *indeterminatum* suae extensionis. Talis est idea *alicujus hominis*.

3. Idea *collectiva* repraesentat *id quod pluribus simul sumptis* inest et de his *simul sumptis praedicari potest*. Tales sunt ideae familiae, exercitus, civitatis.

4. Idea *universalis* repraesentat *id quod pluribus ex se toto distinctis distributive* seu *singulatim* inest et de his pluribus

praedicari potest : talis est idea hominis. Id enim quod repraesentatur aequè convenit Petro, Paulo, etc.

Idea *universalis* est vel *directa* vel *reflexa* :

a) *Directa* repraesentat *id quod pluribus distributive inest et de pluribus dici potest, non tamen repraesentat hanc notam de facto pluribus inesse*.

b) *Reflexa* repraesentat id quod pluribus inest et insuper repraesentat *notam hanc de facto pluribus inesse*.

Universalis idea subdividitur tum ratione modi diversi quo objectis diversis convenit, tum ratione diversae amplitudinis objecti repraesentati.

18. B. Ratione modi quo idea *universalis pluribus distributive* convenit, dividitur in ideam *univocam* et in *analogam*.

1. Idea *universalis univoca* repraesentat formam quae pluribus distributive inest *secundum eandem rationem praecise sumptam*, seu *intrinsecam*. Forma concepta potest duobus modis sic inesse pluribus :

a) Si in pluribus *per nihil perficitur*. Sic forma est univoce communis duobus entibus perfecte similibus. — Tale univocum vocatur *reale*.

b) Si pluribus quidem inest *diversa* perfectione, verum perfici concipitur *nota formaliter diversa*. Talis perfectio inest *secundum diversam rationem extrinsecam* et *secundum eandem rationem intrinsecam*. Sic homini et bruto univoca est animalitas. Etenim animalitas inest homini et bruto *diversa* perfectione, at concipitur perfici in homine per rationalitatem, in bruto per irrationalitatem. Neutra autem includit notam animalitatis. — Tale univocum vocatur *logicum*.

19. 2. Idea *analogica* repraesentat formam quae pluribus distributive inest *secundum diversam rationem intrinsecam*. Ejus itaque objectum pluribus inest *diversa* quidem perfectione, verum concipitur in pluribus perfici per id quod in conceptu suo includit eandem notam.

OBSERVA. Formae per conceptus univocos aut analogos repraesentatae vocantur et ipsae univocae aut analogae ; eodem nomine appellantur termini quibus significantur.

4. Triplex est ideae ejusque objecti analogia, *inaequalitatis* nempe, *attributionis*, *proportionis*.

a) Inter objecta viget analogia *inaequalitatis*, quando forma per ideam repraesentata iis inest inaequali perfectione secundum diversam rationem intrinsecam, licet tamen haec objecta inter se *nullam habeant habitudinem*. Sic forma entis inest spiritui perfectius ac materiae; materia tamen dicitur ens sine habitudine ad spiritum.

b) Viget analogia *attributionis*, quando forma per ideam repraesentata uni inest *principalius*, per se, perfecte; ceteris *secundario*, imperfecte, *ob habitudinem* ad principalius. Objectum cui forma principalius inest vocatur *analogum princeps*; cetera vocantur *analogia secundaria*.

Analogia attributionis est vel *intrinseca* vel *extrinseca*:

α) *Intrinseca* est, quando ipsa forma per ideam repraesentata inest *tum analogo principi, tum analogis secundariis*. Sic forma entis inest Deo et rebus creatis, Deo principalius, creatis secundario: creatis enim inest tamquam participatio essentiae divinae, imitatio ejus longinqua et imperfecta.

β) *Extrinseca* est quando forma inest *soli principi*, ita ut in analogis secundariis non habeatur nisi *ordo quidam ad analogum princeps*, ob quem ordinem idem nomen et idem conceptus iis conveniunt. Sic forma per conceptum sanitatis repraesentata inest soli animali; medicina vero, cibus, aer, color, dicuntur sana vel quia conferunt ad sanitatem animalis, vel quia sunt signa hujus sanitatis.

c) Viget analogia *proportionis*, quando forma pluribus adscribitur *propter aliquam proportionem*. Proportio autem est identitas habitudinis quam duo habent ad alia duo.

20. C. *Ratione diversae amplitudinis*, idea universalis est vel *transcendentalis*, vel *simpliciter universalis*.

1. Idea *transcendentalis* repraesentat id quod *omnibus* quae sunt vel esse possunt *distributive inest et de his singulis praedicari potest*. — Objectum ejus vocatur *transcendentale*; talia sunt *ens, unum, verum, bonum*.

2. Idea *simpliciter universalis* repraesentat id quod *pluribus*, non vero omnibus, *distributive inest et de his praedicari potest*. Tales sunt ideae hominis, animalis.

Universalitas ideae, seu ejus extensio, est eo major quo

minor est ejus comprehensio; sive aliter eo major est multitudo individuorum ad quae idea extenditur, quo pauciores sunt notae quas complectitur. Sic idea hominis est majoris comprehensionis et minoris extensionis quam idea animalis; idea entis est minimae comprehensionis, et maximae extensionis.

21. D. Idea *simpliciter universalis* subdividitur: est specifica enim, generica, differentialis, propria, accidentalis.

1. Idea *specifica* pro objecto habet *speciem*. — Species varie definitur: α) *essentia completa* quae pluribus numero distinctis univoce inest et de his praedicatur; β) id quod univoce de pluribus numero distinctis praedicatur essentialiter et complete, γ) *unum aptum inesse pluribus numero differentibus et praedicari de iis in quid complete*. — Praedicare *in quid* idem est ac *enuntiare substantive quid res sit*, seu quaenam sit ejus essentia. Sic homo, humanitas, animal, praedicantur in quid de Petro, de Paulo numero distinctis.

Sequentes ideae sunt specificae: α) idea animalis rationalis: repraesentat enim essentiam completam singulorum hominum, seu id quod de singulis praedicatur in quid complete; β) idea animalis irrationalis: exhibet essentiam completam singulorum brutorum; γ) idea corporis vegetantis, sensu carentis: exhibet essentiam completam plantarum.

OBSERVA. Species ex usu scientiarum experimentalium significat *collectionem individuorum* quae similem naturam participant, seu quibus eadem idea specifica convenit. Sic species humana accipitur pro stirpe aut familia humana.

2. Idea *generica* pro objecto habet *genus*. — Genus definitur: α) id quod univoce de pluribus differentibus specie praedicatur tanquam pars determinabilis essentiae; β) *unum aptum inesse pluribus specie differentibus et praedicari de illis in quid incomplete*. Sic animal exprimit genus ad quod pertinent species humana et species brutorum.

3. Idea *differentialis* pro objecto habet *differentiam*. Haec definitur: α) id quod univoce de pluribus distinctis numero praedicatur tanquam pars determinans eorum essentiae; β) *unum aptum inesse pluribus et praedicari de illis in quale quid*. — Praedicare in quale idem est ac enuntiare adjective quid ad essentiam pertineat.

OBSERVA. a) Patet diversam esse speciei et differentiae comprehensionem, siquidem species constituitur notis generis et differentiae

b) In conceptu speciei, genus vocatur *materia*, differentia vocatur *forma*. Materia enim generatim est *pars determinabilis compositi*, h. e. illa pars quae ex se est indifferens ad plura et postulat determinari ad unum. Forma est *pars determinans compositi*, h. e. illa pars quae ex se non est indifferens ad plura et determinat materiam ut per unionem secum determinatum ens constituat. Patet autem genus esse ex se indifferens et determinabile ad varias species, differentiam autem determinare genus ad unam speciem.

4. *Idea proprii* pro objecto habet *proprium*, quod definitur : α) id quod de pluribus univoce praedicatur tanquam necessario nexum cum eorum essentia ; β) *unum aptum inesse pluribus et praedicari de illis in quale necessario*. — Porro proprium seu proprietas est id quod per conceptum essentiae seu speciei non concipitur, necessario tamen ex hac essentia fluit et proinde convenit omnibus iis quibus communis est ista essentia. Sic risibilitas et locutivitas sunt proprietates hominis.

Aliquid potest esse proprium speciei aut generi : α) Quod *solis omnibusque* individuis speciei competit, est proprium speciei ; sic posse ridere est homini proprium strictissimo sensu. — β) Quod omnibus et solis individuis *omnium specierum sub eodem genere* contentarum competit, est proprium generi ; sic posse videre est proprium generi animalis.

5. *Idea accidentis logici* pro objecto habet *accidens logicum*, quod definitur : α) id quod de pluribus praedicatur tanquam contingenter nexum cum eorum essentia ; β) *unum aptum inesse pluribus et praedicari in quale contingenter*. Sic esse album, esse doctum, sunt accidentia logica hominis.

22. E. Genus iterum subdividitur in *supremum*, *subalternum* et *proximum*. Pluribus enim generibus inter se collatis, detegi possunt quae iis essentialiter sunt communia, ita ut genus superius efformetur. Inter genera superiora comparatio nova institui potest, et genus novum detegi :

1. Genus *supremum* comprehendit sub se alia genera et ipsum immediate ponitur sub *transcendentalibus*.

2. Genus *subalternum* comprehendit sub se alia genera et ipsum sub *superioribus generibus* ponitur.

3. Genus *proximum* sub se non comprehendit alia genera ; ipsum vero sub *aliis generibus* comprehenditur.

4. Ex his liquet speciem *infimam* esse illam quae non est genus, seu quae non comprehendit sub se alias species ; *differentiam ultimam* esse quae cum genere proximo speciem ultimam constituit.

Circa praefatas divisiones sequentia sunt sedulo observanda. Ea subjicimus per modum scholion.

23. Scholion 1. In ontologia probatur ens reale dividi in *decem praedicamenta*, nempe in substantiam, cujus subdivisiones tradit arbor porphyriana, et in accidens quod dispescitur in novem praedicamenta quae sunt *quantitas, relatio, actio, qualitas, passio, ubi, quando, situs, habitus*. Haec partitio diversa est a partitione ideae universalis mox tradita. Species enim, genus, differentia specifica, proprium et accidens logicum praedicantur de singulis praedicamentis et proinde tum de substantia tum de singulis accidentibus realibus, ideoque vocantur *quinque praedicabilia*. — Res enim diversae inter se comparari possunt non modo secundum substantiam, sed etiam secundum accidentia ; inde detegi potest non tantum in quam specie substantiae convenient ; sed etiam videri potest in quam specie accidentis convenient. — Uti substantia habet essentiam, proprietates, accidentia logica ; ita etiam accidentia realia, quibus substantia afficitur, his non carent. — Uti substantiae specie diversae inter se conveniunt secundum partem communem seu genus ; ita eodem modo plura accidentia realia specie diversa inter se conveniunt in eodem genere (1).

(1) A. Sequenti modo efformantur ideae specificae, genericae, propriae, substantiarum, etc. :

1. *Species*. Efformatur conceptus distinctus Petri, remouentur notae sine quibus remanet integra essentia Petri ; reliquus est conceptus animalis rationalis, constans duplici nota essentiali.

Eadem fit operatio circa Paulum... etc. ; cernitur conceptum animalis rationalis repraesentare essentiam completam singulorum hominum familiae humanae. Talis essentia vocatur *species humana*.

24. Scholion 2. Hinc cernere est in quo differant accidens reale et accidens logicum :

a) Accidens logicum est universale ; est enim forma per con-

Circa equum, canem... etc. similis efficitur operatio mentis ; cernitur eorum essentiam completam repraesentari per conceptum *animalis irrationalis*, quae est *species belluina*.

2. Genus et Differentia.

Comparantur species humana et species belluina ; cernitur animalitatem esse partem essentiae tum humanae tum belluinae ; ex hoc sequitur animalitatem seorsim inspectam esse indifferentem ut praedicetur de specie bruti et de specie hominis, eamque esse determinabilem, h. e. eam per additionem notae rationalis determinate significare speciem hominis, et per additionem notae irrationalis determinate significare brutum ; patet notas « rationalis et irrationalis » esse determinantes. Pars essentiae completae quae est determinabilis et communis speciebus diversis, vocatur *genus*. Pars determinans genus ad constituendam determinatam speciem, vocatur *differentia*.

3. De proprio et de accidente nihil dicendum superest.

4. Genus supremum, subalternum, proximum.

a) Animal idem est ac vivens sensibiliter seu per sensus. Efformatur conceptus diversarum plantarum ; cernitur essentiam completam singularum repraesentari conceptu viventis insensibilis.

Comparatur species plantae seu viventis insensibilis cum genere animalis seu viventis sensibilis ; cernitur vivens esse partialiter communem speciei plantae et generi animalis. Efformatur novum genus quod est genus proximum respectu plantae et animalis, genus autem remotum respectu bruti et hominis.

b) Ens extensum vivens est idem ac corpus organicum.

Genus viventis seu corporis organici comparatur cum alia specie, nempe corporum anorganicorum ; nota corporis est pars essentialiter communis huic speciei et generi viventis ; efformatur novum genus quod est proximum relate ad corpora anorganica et organica, remotum relate ad vivens sensibile et insensibile, remotius relate ad brutum et ad hominem.

c) Corpus idem est ac substantia corporea.

Ex consideratione animae humanae efformatur conceptus substantiae incorporeae seu simplicis. Genus substantiae corporeae comparatur cum hac specie et efformatur conceptus novi generis alienus quod erit proximum relate ad substantiam incorpoream et corpoream, remotum relate ad corpus organicum et anorganicum, remotius relate ad

ceptum repraesentata quae pluribus distributive et contingenter inest. — Accidens reale est *singulare* ; realitas enim accidentalis quae uni inest non potest alteri inesse.

β) Accidens logicum competit *substantiis* realibus et *accidentibus* realibus, distributive sumptis. Utrisque enim quaedam contingenter conveniunt quae abstracte concipi possunt. Hae formae conceptae, seu accidentia logica, de inferioribus distributive praedicantur. — Accidens reale non est substantia realis.

25. Scholion 3. Subordinationi generum et specierum exemplo sit illud schema quod vulgo audit *arbor porphyriana* ; tradit subdivisionem praedicamenti substantiae :

Substantia	}	incorporea ;	inorganicum ;	}	insensibile,	}	irrationale,
		corporea,	organicum,		seu vegetale ;		
	seu corpus	seu vivens			sensibile,		
			seu animal		seu homo.		

Ad schema observa. 1. Superiora dicuntur ea quae sub extensione sua continent inferiora, de his praedicantur, iis magis

vivens sensibile et insensibile, remotissimum relate ad animal rationale et irrationale.

B. Sequenti modo efformantur ideae specificae, genericae etc. accidentium realium :

Res inter se comparari possunt secundum rationes accidentales. Sic homo albus, equus albus, arbor alba comparantur secundum albedinem. — Haec abstracte concipitur. Conceptus repraesentat formam universalem seu id quod his pluribus distributive et univoce inest. Ista albedo abstracte concepta habet : α) *Speciem*, seu essentiam completam per quam est albedo potius quam nigror, calor, etc. — β) *Genus* et *differentiam*. Possunt comparari inter se equus albus et equus niger. Abstrahitur forma universalis nigroris. Hic comparatur cum albedine. Videntur inter se convenire in genere coloris. Hoc genus praedicatur de individuis albis et nigris. — γ) *Proprietates* : Sic albedo reflectit radios solares. Haec proprietas, potest concipi abstracte et praedicari de singulis albis. — δ) *Accidentia logica*. Quaedam enim contingenter competere possunt nonnullis rebus albis. Abstracte concipiuntur et praedicantur distributive de his nonnullis.

sunt universalia. — Genus est superius speciebus suis; species individuis speciei.

2. Superiora possunt concipi ideis abstractis, puta animalitatis, vitae; aut terminis concretis, puta animalis, viventis.

3. Superiora nominibus concretis significata, de inferioribus iisdem nominibus significatis, praedicantur *substantive* seu *in quid*; inferiora vero de superioribus non praedicari possunt. — Sic de Petro dicitur: est homo, est rationalis, est animal, vivens, habens corpus, est substantia. — De substantia autem non dicitur: est corpus, est homo.

IV. PARTITIO IDEARUM RATIONE PERFECTIONIS SECUNDUM QUAM OBJECTA REPRÆSENTANTUR.

26. Ratione perfectionis in repræsentando:

1. Idea est *clara* vel *obscura*. — a) Idea clara ita objectum repræsentat ut illud ab *omni alio discerni possit*. Uti patet, objectum potest esse genus, species, individuum. — b) Idea *obscura* ita repræsentat objectum *ut ab omni alio discerni non possit*. Sic ideae entis, animalis, non clare sed obscure repræsentant hominem; per conceptum enim animalis non discernitur homo a brutis; per conceptum entis a nulla alia re discernitur.

2. Idea clara est *distincta* vel *confusa*. Idea clara est *distincta* quando *plures objecti notas sufficienter inter se distinguit*; secus est *confusa*.

3. Idea distincta est *completa* seu *adaequata*, si distincte repræsentat *omnes objecti notas*; secus est *incompleta* seu *inadaequata*.

ARTICULUS II.

DE SIGNO IDEAE.

§ 1. De signo in genere.

27. Notio signi. Vi vocis signum est id quod significare potest; significare autem est aliud notum facere; est itaque

id quod *aliud a se repræsentat potentiae cognoscitivae*. Id quod per signum repræsentatur, vocatur *signatum*.

In signo duo considerari possunt: a) *Res* quae significat, vocatur *materia signi*. b) *Significatio*, seu vis significandi, h. e. deducendi mentem in cognitionem alterius, seu etiam nexus signi cum signato; vocatur *forma signi*.

28. Partitio signi. Signa partiuntur praesertim ratione originis et ratione modi significandi:

1. RATIONE ORIGINIS, signa sunt vel *naturalia*, vel ex instituto seu *arbitraria*. — a) *Naturalia* apud omnes idem significant, seu *sua natura* vim significandi habent. Sic gemitus est signum naturale doloris, risus laetitiae, fumus ignis. — b) *Arbitraria* habent vim significandi *ex institutione* sive Dei, sive hominum. Sic vexillum significat nationem, vocabulum ideam mentis, etc. — Signa arbitraria subdividi possunt ratione institutionis, quae potest esse divina vel humana, publica vel privata.

2. RATIONE MODI SIGNIFICANDI, signa sunt vel *manifestativa* vel *suppositiva*. — a) *Manifestativa* seu *demonstrativa manifestant* tantum existentiam alterius. Talia sunt risus, gemitus, etc. — b) *Suppositiva* non tantum manifestant intellectui alterius existentiam, sed *substituuntur alteri ut ejus vicibus fungantur*. Talia sunt statuæ; talia erant sacrificia V. L.

§ 2. De signis idearum seu de terminis.

Tria quaeruntur: 1° notio; 2° divisio; 3° proprietates.

29. Notio termini. Ut conceptus mentis aliis communicarentur, alligati fuerunt signis quibusdam manifestativis, nempe vocabulo, scripto, gestibus; duo priora apud philosophos *termini* audiunt. — Terminus definitur *signum manifestativum conceptus et suppositivum rei per conceptum significatae*. Vocatur etiam *signum logicum*.

30. Divisio terminorum. Termini dividi possunt ratione rei significantis aut ratione rei significatae et ejus extensionis.

A. RATIONE REI SIGNIFICANTIS, termini sunt:

1. *Complexi*, vel *incomplexi* seu *simplices*: a) *Simplex* est vocabulum *unum* significans ideam simplicem vel compositam,

v. g. homo, ens. — b) *Complexus* repraesentat pluribus *vocalibus* unam ideam compositam, v. g. insignis philosophus.

In termino complexo distinguitur terminus principalis, et terminus incidens : a) *principalis* significat *subjectum*, v. g. philosophus; b) *incidens* significat *subjecti modum* seu determinationem, v. g. bonus. Terminus incidens est duplex : a) *explicativus*, explicatius significat id quod principalis jam per se significabat, v. g. homo *mortalis*; β) *restrictivus*, restringit extensionem termini principalis, v. g. homo *doctus*, homo *justus*.

2. *Categorematici*, vel *syncategorematici*, vel *mixti* : a) *Categorematicus* aliquid significat *per se solum*; tales sunt homo, anima, Petrus. — b) *Syncategorematicus* per se solum nihil significat, sed *alteri termino est adjungendus*, ut significet; exprimit quantum hic alter significet, ideo vocatur etiam *consignificativus*. Tales sunt omnis, quidam, aliquis. — c) *Mixtus* utraque vi pollet. Talis est *nemo*.

31. B. RATIONE REI SIGNIFICATAE, EJUSQUE EXTENSIONIS :

1. Termini sunt *positivi* cum rem significant; et *negativi* cum absentiam rei significant, v. g. vacuum, tenebrae, caecitas.

OBSERVA. Inter terminos qui expriment perfectionem positivam, sunt qui negationem prae se ferunt, v. g. immensitas, infinitas, immutabilitas. — Contra inter eos qui absentiam perfectionis significant, sunt qui nullam negationem prae se ferunt; tales sunt mortalitas, corruptibilitas. — Priores terminos vocamus *positivos*; posteriores vero *negativos*. Attamen termini qui negationem includunt non raro vocantur *negativi*; ceteri vero *positivi*.

2. Termini *concreti* et termini *abstracti*, prout sunt signa ideae concretae vel abstractae.

3. Termini *absoluti*, et termini *connotativi*.

a) *Connotativus* significat aliquid *adjacens* quasi *adjacens alicui*, h. e. formam ut alteri inhaerentem et adjectivam, v. g. candidum, vestitum, caecum : candidum significat album ut adjacens cygno, papyro; vestitum significat vestem ut adjacentem homini, etc. — Itaque significat formam in obliquo (h. e. indirecte), licet clare; dicitur de subjecto, h. e. connotat subjectum quod *in recto*, licet *obscure*, repraesentatur.

b) *Absolutus* significat aliquid, non quasi adjacens alicui, sed *quasi per se subsistens*, h. e. formam uti per se stantem; sive realiter per se stet, v. g. homo, animal; sive concipiatur ut per se stans, v. g. humanitas. — Color, virtus etc. sunt aliquid adjacens, sed concipiuntur quasi aliquid per se stans; quare hi termini sunt absoluti.

4. Termini sunt *singulares* seu *proprii*, *universales* seu *communes*, *collectivi*, *indefiniti*, uti mox dicitur.

5. Termini sunt *univoci* aut *analogi* seu aequivoci consilio, cum significant communia pluribus univoce aut analogice. Praeterea habentur termini *aequivoci casu*, qui significant ideas *formaliter diversas*, *resque diversas*. Aequivoci sunt v. g. « *gallus* » repraesentans hominem natione gallum, et avem; « *perdo* » idem sonans ac *amitto* et *destruo*.

Proprietates terminorum. Duplex potissimum est terminis proprietates : suppositio et appellatio.

32. DE SUPPOSITIONE TERMINORUM. — Terminum pro aliquo supponere, idem est ac poni pro aliquo, substitui alicui rei, *ejus vicibus fungi*. Suppositio igitur termini definitur *usus termini pro re aliqua*. In omni oratione terminus significat aliquam rem et pro ea supponit et non nisi pro una; ista res per subjectam materiam et contextam orationem determinatur. Porro diversae sunt terminorum suppositiones :

1. Si terminus supponit *pro seipso* seu significat seipsum, suppositio est *materialis*. Qui dicit : « Cicero est vox trium syllabarum » supponit terminum « Cicero, » pro ipso hoc termino. — Si supponit *pro re significata* per terminum, suppositio est *realis*. Sic supponit Cicero in his verbis « Cicero est orator. »

2. Suppositio *realis* est vel *absoluta*, vel *personalis* : a) Si terminus supponit pro *natura abstracte sumpta*, suppositio est *absoluta*; b) si supponit pro *individuis*, est *personalis*.

3. Suppositio *personalis* est quadruplex : *singularis*, *universalis* seu *distributiva*, *collectiva*, *particularis* :

a) Si terminus supponit pro *uno individuo determinato* v. g. « Socrates est homo, » suppositio est *singularis*.

b) Si terminus supponit pro *singulis inferioribus*, h. e. pro

singulis ex his, quae per terminum communem significari possunt, distributive sumptis, suppositio est *universalis* et *distributiva*. Propositio in qua talis habetur suppositio subjecti, aequivalet propositionibus multiplicatis pro numero inferiorum et conjunctis particula *et*. Sic terminus « *omnis homo* » supponit distributive in propositione « *omnis homo est mortalis*; » ista autem propositio his aequivalet: Petrus est mortalis, et Paulus est mortalis, etc. Illa enumeratio inferiorum termini communis vocatur *descensus copulativus*.

Suppositio distributiva est *completa* vel *incompleta*.

α) *Completa* est, si designat *individua omnia* quae ideae significatae subjacent, ut « *omnis circulus est rotundus*. »

β) *Incompleta* est, si designat solummodo *species* quae ideae genericae per terminum significatae subjacent, ut « *omnia animalia ingressa sunt arcam Noe*; » animalia enim supponit pro aliquo individuo ex omnibus speciebus animantium.

γ) Si terminus supponit pro *omnibus inferioribus simul sumptis*, suppositio est *collectiva*. Talis est suppositio termini « *omnes apostoli* » in propositione: « *omnes apostoli sunt duodecim*. » Huic termino substitui possunt inferiora conjuncta per particulam *et*, « *Petrus et Paulus... etc. sunt duodecim apostoli*; » quae enumeratio vocatur *descensus copulatus*. Patet propositiones non multiplicari.

δ) Si terminus supponit pro *uno individuo indeterminato inferiorum*, suppositio est *particularis*. Habetur in propositione « *aliquis apostolus fuit proditor*. »

33. B. DE APPELLATIONE. — Est *applicatio unius termini supra alium*; terminus qui applicatur, dicitur *appellans*; terminus cui applicatur, dicitur *appellatus*. In verbis « *homo justus*, » terminus « *justus* » appellat terminum « *hominem*. » — Appellatio termini concreti est *materialis* aut *formalis*:

1. Si terminus appellans applicatur termino concreto *ratione formae* per hunc terminum significatae, appellatio est *formalis*, et terminus appellatus dicitur sumi *formaliter*. In verbis « *medicus sanat*, » terminus « *sanat* » appellat medicum *ratione formae* (artis medicinalis), sub qua subjectum repraesentatur.

2. Si applicatur *ratione subjecti*, uti est in se, cum omnibus

suis notis, non vero *ratione formae* expresse connotatae, appellatio est *materialis*, et terminus appellatus sumitur *materialiter*. Sic quando dicitur « *medicus cantat*, » « *cantat* » appellat medicum *ratione subjecti*, et medicus sumitur *materialiter*.

Ut terminus appellans applicetur termino appellato secundum hujus formale significatum, requiritur ut vera maneat propositio, additis ad terminum appellatum particulis *quatenus, in quantum, formaliter...* etc. Sic vera est propositio « *medicus, quatenus est medicus, sanat*; » falsa vero est: « *medicus, quatenus medicus, cantat*. »

OBSERVA. a) Terminus appellans semper sumitur *formaliter*. b) Terminus concretus appellatus, per se, sumitur *materialiter*. Hinc simpliciter verae sunt propositiones: « *Deus Verbum mortuus est*; *medicus cantat*; *philosophus dormit*. » c) Terminus appellatus abstractus, cum tantum aliquam formam significet, non potest sumi nisi *formaliter*.

CAPUT II.

DE JUDICIO ET DE PROPOSITIONE.

ARTICULUS I.

DE JUDICIO.

34. Notio Judicii. 1. *Descriptio*. Mens comparare potest inter se duas ideas objectivas; sic comparat *Petrum et bonum*. Qua comparatione instituta, vel percipit formam apprehensam per conceptum boni inesse Petro, vel cernit ei deesse, vel tandem neutrum percipit. In primo et in secundo casu, mens elicit novum actum, scilicet percipit affirmatque identitatem vel repugnantiam posterioris ideae objectivae cum priori. Iste actus est *judicium*.

2. *Definitio*. Definitur *perceptio vel affirmatio identitatis vel*